

לקט הלכות לט' באב שחל ביום ראשון

מאת מורינו הגאון רבי נחום אייזנשטיין שליט"א

***

(א) **חינוך לשעות בתשעה באב:** לגבי שאר צומות, כותב הביאור הלכה (ריש סי' תקנ) שתינוקת בת י"ב שנים ויום אחד ותינוק בן י"ג שנה ויום אחד גם אם לא הביאו שתי שערות חייבים להתענות, אבל לא קודם לכן. ובמשנ"ב (שם, ה) מוסיף שאפילו קטנים בני י"ב שנה אין חיוב לחנכם אפילו לתענית שעות. אולם ביוהכ"פ (עי' שו"ע תרטז, ב) מצינו חינוך לתענית שעות, אולם לגבי ט' באב דעת מרן הגריש"א זצ"ל שדינו שוה לשאר צומות, וכמש"כ הערוה"ש (תקנד, ז) ש"קטנים אינם מתענים כלל בט"ב אפילו תענית שעות". ועכ"פ יש לציין מש"כ המשנ"ב (שם) שראוי לחנכם שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף לחם ומים או שאר מאכל פשוט לפי התינוק כדי שיתאבלו עם הצבור.

(ב) **בגדי שבת בשבת חזון:** המשנ"ב (תקנא, ו) כותב: "ובק"ק ווילנא נוהגין ע"פ הגר"א ללבוש בגדי שבת, ויש משנים בגד אחד וכ"כ ר"י עמדן בשם אביו הגאון שצריך ללבוש בגדי שבת אפילו בשבת שחל בו ט"ב". ובערוה"ש שם סי"א) כותב שבימינו אלה כמעט נשכח הדבר שאין ללבוש בגדי שבת בשבת חזון [ועי' שו"ע מש"כ בזה]. והאג"מ (ג, פ) כותב שמ"מ אין ללבוש בגדים חדשים וכפי שכותב המשנ"ב (סק"ט) לגבי בעל ברית שמותר לו ללבוש בגדי שבת שלא ילבש בגדים חדשים.

ע"ד מרן הגריש"א מותר ללבוש בגדי שבת בערב שבת אחרי חצות שהוא מתרחץ ולא צריך להסמיכו ממש לשבת (וכשחל ט"ב בשבת ויום שישי הוא ח' באב ראה מש"כ הביה"ל תקנא, טז ד"ה וחפיפת שעדיף להתרחץ קודם חצות).

(ג) **סעודה המפסקת:** השנה שחל צום ט' באב ביום ראשון – אין "סעודה המפסקת" ואוכלים סעודה שלישית כרגיל ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו, אלא שצריך להפסיק מבעוד יום (שו"ע תקנב, י), ובאופק י-ם שנת תשפ"א שקיעה בשעה 7:48. ויש הגבלה אחת שכותב המשנ"ב (סק"כג) דהגם שהשו"ע כותב כ"סעודת שלמה" מ"מ ישב בדאבון נפש שלא ינהג בשמחה, ולכן לא ישב בסעודת חברים. [אך הביא שדעת הבכור שור דמי שרגיל בכל שבת לסעוד סעודה זו עם חבריו ומיודעיו ומונע בשבת זו הו"ל כאבלות פרהסיא]. ולכו"ע מותר לאכול עם ב"ב ויכול לברך בזימון כיון שהוא שבת.

(ד) **לקיחת כדורים להקלת הצום בשבת:** יש לערב לפני השבת. ולא יאמר בשבת שאוכלם להקל את הצום (ע"פ משנ"ב רצ, ד).

(ה) **לימוד בט"ב ובעט"ב אחר חצות:** הרמ"א (תקנג, ב) כותב שנהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כי אם בדברים המותרים בתשעה באב. ומ"מ אי"ז מדינא שהרי לא מצינו בערב ט"ב אחר חצות דינים מיוחדים של ט"ב. וכמה אחרונים פקפקו מאד על המנהג הזה וגם הגר"א כתב דחומרא יתירא היא, וע"כ מי שרוצה להקל בזה אין מוחין בידו (משנ"ב ס"ק ח). וכן דעת מרן הגריש"א זצ"ל שבכל שנה מותר בעט"ב אחר חצות, ובשנה שחל ט"ב בשבת ונדחה [וכ"ש אם חל ביום ראשון] שמותר בין קודם חצות ואפילו אחר חצות (ועי' במשנ"ב ס"ק ט-י וביאוה"ל ד"ה ולכן). וע"ד מרן הגריש"א זצ"ל מותר ללמוד בט"ב באב הלכות תענית (עי' שו"ע תקנד, ב).

(ו) **זמן חליצת הנעליים ובגדי שבת ושיבה על הקרקע, בט' באב שחל מוצאי שבת:** כל שנה איסור נעילת הסנדל מתחיל כבר בבית השמשות (והיינו בשקיעה). ובשנה שחל ט' באב במוצש"ק כותב השו"ע (תקנג, ב) שחולצים לאחר ברכו מלבד הש"ץ שחולץ קודם ברכו. אמנם דעת מרן הגריש"א זצ"ל שזה לא נוגע בזה"ז כי אז היו נוהגים להתפלל יותר מוקדם מהיום, אך בזמנינו הזמן הראשון של יציאת שבת המקובל, הוא כבר אחרי צה"כ, וכשבאים לביהכ"ס כבר באים בלא נעליים. והנה לבוא לביהכ"ס בלא נעליים בבית השמשות אסור כי זה אבילות בפרהסיא ועד צה"כ שהוא עדיין ספק שבת זה אסור, אבל לחלוץ נעליים בבית (שהרבה הולכים בבית בנעלי בית שאין בהם עור) אי"ז פרהסיא, ולכן חולצים בבית קודם שקיעה. ואפשר לצאת בלי נעליים בפרהסיא מחצי שעה אחרי שקיעה.

בגדי שבת – את ה"בגדי שבת" שלנו שאינם בולטים במיוחד לא צריך להחליף מיד. ולגבי ישיבה על כסא – ע"ד מרן הגריש"א ניתן לשבת על כסא במוצש"ק עד צה"כ, מאחר ששיבה על הקרקע הוא רק מנהג ולא מעיקר הדין.

(ז) **חולה ומעוברת:** צום ט"ב הוא יותר חמור משאר צומות כמבואר בשו"ע (תקנג, ה) וברמ"א (תקנ, א) שבט"ב מעוברות ומניקות מחויבות להשלים.

¹ ויש הגבלה אחת שכותב המשנ"ב (סק"כג) דהגם שהשו"ע כותב כ"סעודת שלמה" מ"מ ישב בדאבון נפש שלא ינהג בשמחה, ולכן לא ישב בסעודת חברים. [אך הביא שדעת הבכור שור דמי שרגיל בכל שבת לסעוד סעודה זו עם חבריו ומיודעיו ומונע בשבת זו הו"ל כאבלות פרהסיא]. ולכו"ע מותר לאכול עם ב"ב ויכול לברך בזימון כיון שהוא שבת.

אולם יולדת תוך שבעה ללידה – אסור לה להתענות (משנ"ב תקנ"ד, יג). משבעה ועד שלושים – השו"ע (תקנ"ד, ו) כותב שלא צריכה להתענות, אולם הרמ"א שם כותב "ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול", וזה אפילו אם אומרת שיהא צריכה לאכול (משנ"ב שם). וע"ד מרן זצ"ל יש לילדת תוך ל' להשתדל לצום, ועכ"פ חלק מהיום [ועדיף להמתין ולצום לכה"פ עד הבוקר], אך כאמור במקום צער גדול או במקום חולשה יתירה או ע"פ פקודת רופא, אין להחמיר.

ובט"ב אין דין שיעורים כמו שמצינו ביוה"כ (עי' ביאוה"ל סי' תקנ"ד ד"ה דבמקום), אבל תמיד ההלכה היא לאכול רק כמה שצריך כמש"כ המשנ"ב (תקנ"ה) דגם הצריך לאכול לא יתענג עצמו בבשר ויין רק כפי מה שצריך. וכן הקטנים הגם שאין מחוייבין לחנכם בצום, מ"מ ראוי לחנכם שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף לחם ומים או שאר מאכל פשוט לפי התנוק כדי שיתאבלו עם הצבור. ומ"מ בט"ב יש ענין לצום עכ"פ עד חצות או אפילו רק עד הבוקר (עי' משנ"ב תקנ"ד, יד ושו"ע סי' תקנ"ט, ט).

ח) **סיכה**: איסור סיכה נאסר רק של תענוג, ואילו רחיצה אסור אפ"י להושיט אצבעו (עי' שו"ע תקנ"ד, ז-טו) ולהעביר את הזוהמא מותר (ביה"ל תקנ"ד, טו ד"ה סיכה). ולכן דאודרנט מותר. ועדיף דאודרנט מוצק כי ספריי אולי נחשב רחיצה. וצריך להשתמש בד"ד בלי ריח כי עם ריח זה תענוג.

ט) **להתקרב בט' באב**: מותר להתקרב בחדר ממוזג, אבל אסור להתקרב בדבר שיש בו לחות של מים (כגון כוס שיש בו מים קרים) ומצמיד אותו לגוף, אולם כוס קר (כגון כוס מתכת שהוציא ממנו את המים) מותר (שו"ע תרי"ג, ט ומשנ"ב שם).

י) **עישון בט' באב**: אין לעשן סיגריות בכל הצומות וכ"ש בט' באב. וראה במשנ"ב (תקנ"ה, ח) שמביא מש"כ הפוסקים שמי שמעשן בט"ב היה ראוי לנדותו, אלא שיש מאחרונים שמקילין, וע"כ מי שדחוק לו שמורגל בו ביותר יש להקל אחר חצות בצינעא בתוך ביתו. (ויש לציין שהנידון הנ"ל זה מלבד האיסור הכללי כל השנה מצד "ונשמרתם").

יא) **אמירת תהלים בט' באב**: דעת מרן הגריש"א זצ"ל שאין לומר תהלים בט' באב (כדעת דה"ח המובא בשעה"צ תקנ"ד, ח; ודלא כמש"כ המשנ"ב שם להתיר לומר תהלים במנחה), אולם בעת צרה ר"ל מותר לומר תהלים.

יב) **נקיון הבית אחרי חצות**: אין ראוי לקחת גוי לנקות את הבית אחרי חצות (מרן הגריש"א זצ"ל).

יג) **הבדלה בט' באב שחל במוצש"ק**: נר מברכים לפני איכה. בשמים לא מברכים כי זה משיב נפש.

הבדלה למי שלא צם (כגון חולה או ילד שאין חינוך שעות לצום) – דעת החזו"א שאין עושין הבדלה על 'חמר מדינה' כמו בקידוש כי יין מצוי. אך שיטת הר"מ (עי' ביה"ל רע"ב, ט ד"ה שמקדשין) דחמר מדינה הוא טוב לכתחילה להבדלה כשאין יין מצוי. ועל כן מי שלא מקפיד על דעת החזו"א יעשה על חמר מדינה [וע"ד מרן הגריש"א זצ"ל "חמר מדינה" זה מיץ טבעי]. המבדיל על יין עדיף שיבדיל על מיץ ענבים.

הבדלה במוצאי הצום – הגם שכאמור אסור בשר ויין במוצאי הצום, מ"מ גם בשנה שת"ב חל ביום א' (לא נדחה) כותב המשנ"ב (תקנ"ו, ג): "איתא במהר"ל כשהחשיך בירך בפ"ה והבדלה, א"כ משמע שמותר להבדיל על היין, ומשמע שמותר לשתות בעצמו וא"צ ליתן לתינוק [דגול מרובה]. ומוסיף בשעה"צ: "ואף שבסימן תקנ"א סעיף י כתב רמ"א שאם יש תינוק יתן לתינוק, מכל מקום לילה זו קולא". ומ"מ ע"ד מרן הגריש"א זצ"ל אם יש לו ילד (בגיל 6-8 חחינוך על י-ם) עדיף לתת לו לשתות. ומאחר שכאמור לילה זו קילא טפי אין צריך לדקדק בשיעור השתיה כמש"כ לגבי הבדלה בתוך ט' הימים.

מוצאי ט' באב – מותר לשתות מים קודם הבדלה לכתחילה, וכן מי שלא צם ולא הבדיל יכול לשתות מים לכתחילה. והשנה איסור אכילה קודם הבדלה יותר קל, כי שיטת הרמב"ן בתורת האדם דהשנה שלא חל מעיקרא חיוב הבדלה במוצש"ק לא נאמר דין הבדלה כל ג' ימים. ודברי הרמב"ן הם נפק"מ לגבי אונן במוצ"ש – וכן שמה"ט ראוי שחולה לא יוציא מי שצם. וי"ל דבנידוד מעיקרא חל החיוב במוצאי יום א'.

יד) **אשה שעושה הבדלה**: יכולה לשתות יין (ואין חשש מצד שאשה תשתה מכוס הבדלה, עי' משנ"ב רצו, לה) ולא תברך על בשמים. והביאור הלכה כותב שאשה לא מחוייבת בנר, ומרן הגריש"א זצ"ל הביא ריטב"א מפורש לא כך, אך הורה לכבד את פסק המשנ"ב ולפיקך לא תברך על נר.

טו) **אבילות בי' באב**: השו"ע (תקנ"ח, א) כותב שמאחר שביהמ"ק נחרב בט' באב לעת ערב ונשרף עד שקיעת החמה של סוף יום י', לכן מנהג כשר שלא לאכול בשר ולא לשתות יין בליל י' ויום י' [עד חצות, רמ"א]. וה"ה שלא לרחוץ במרחץ ולא להסתפר ולכבס עד חצות (משנ"ב שם). ומ"מ מי שנוסע לחו"ל במוצאי ט' באב, יש להקל ברחיצה וכיבוס בגדים לפי הצורך.

ויש להדגיש שהשנה (תשפ"א) שט' באב חל ביום ראשון [ולא שחל בשבת ונחדה ליום א'], כל דיני האבילות עד י' באב בחצות (יום שני) נוהגים כמו בכל שנה רגילה.